

VUODENKIERTO: KESÄ

Vuoden kesäpuolisko oli ennen vanhaan työntäyteistä aikaa. Viljelyyn kuuluvat työt veivät paljon aikaa ja kaikki valoinen aika käytettiin hyväksi. Kesän alku oli myös hyvin niukkaa aikaa, sillä edellisenä kesänä kerätyt ruokavarastot alkoiva tulla lopussa. Nykyään kesä on useimmille loma-aikaa ja herkuttelemaan pääsee heti kesän alussa.

TOUKOKUU

Toukokuu on nimensäkin mukaisesti toukotöiden kuukausi. Toukokuun aikana kynnetään ja kylvetään vilja. Toukokuun aikana myös luonto herää toden teolla eloon, ja ensimmäiset kukat puhkeavat väriloistoonsa.

Vaikka touko-kesäkuun vaiheessa luonto on yleensä kauneimmillaan, se tarjoaa vielä siihen aikaan kovin vähän suuhunpantavaa. Talvivarastojen huetessa on alkukesä usein ollut ruokatalouden puolesta kurjinta aikaa, jolloin nälkä on ollut jatkuvasti läsnä ainakin köyhemmissä perheissä. Ruokavalio tosin parani toukokuun aikana, sillä juuri poikineet ja laiduntamisen aloittaneet lehmät antoivat maitoa ja lintujen pesistä saatettiin kerätä munia.

VAPPU 1.5.

Nykyään vappu on serpentiinin ja ilmapallojen karnevaalijuhla, jolloin mennään kesän ensimmäiselle piknikille tai ainakin syödään tippaleipiä ja munkkeja sekä juodaan simaa. Erityisesti vappua juhlivat työläiset ja opiskelijat. Kevään saapumisen juhlan vappu on hieman aikainen, sillä suuressa osassa Suomea on vappuna vielä hyvin kylmä.

Maataloudessa vappu eli Valpurin päivä oli karjanhoitoon liittyvä merkkipäivä, jolloin lehmät ja lampaat päästettiin ensimmäistä kertaa ulos pitkän talven jälkeen. Vappuna ei vielä välttämättä ollut tarpeeksi lämmintä ja keväistä laidunkauden aloittamiseen, joten karjan uloslasku saattoi tapahtua jonain muunakin toukokuun alun päivänä. Jotta hyvä karjaonni säilyisi, tuli ensimmäinen laidunpäivä valita huolella ja suotuisien enteiden mukaan. Laskupäivän tuli olla kasvavan kuun aikana, jotta karja kasvaisi hyvin, sadesää takasi runsaan maidon tulon ja etelätuuli vahvisti myönteisiä enteitä.

Laidunkauden aloitus oli karjan lisäksi myös ihmisille juhlapäivä, jolloin syötiin hyvin ja pidettiin hauskaa.

HELATORSTAI JA HELLUNTAI

Helatorstai ja helluntai ovat pääsisäiseen liittyviä pyhiä, joiden paikka näin ollen vaihtelee. Helatorstaita vietetään 40 päivä ja helluntaita 50 päivää pääsiäisen jälkeen. Helatorstai oli Jeesuksen taivaaseen astumisen muistopäivä ja helluntai pyhän hengen vuodattamisen muistopäivä. Kristillisen perinteen mukaan helluntaina Jeesuksen opetuslapset saivat pyhän hengen, oppivat puhumaan kaikkia maailman kieliä ja saattoivat aloittaa lähetystyön.

Vanhan kansan näkemyksen mukaan helatorstai oli vuoden pyhin päivä. Se on sitä nimensä puolesta, sillä *hela* tulee ruotsin kielen sanasta *helg*, pyhä. Kansanperinteessä helatorstaihin ja helluntaihin yhdistyivät muinaissuomalainen vakkajuhla ja katolinen peltojen siunaus.

Helatorstain helkajuhlissa pappien johtamat kulkueet lauloivat ja rukoilivat hyvän satovuoden puolesta. Keskiajan katolisessa kirkossa komeat laulukulkueet, joissa usein kannettiin pyhimysten kuvia, olivat yleisiä. Vielä nykyään Ritvalassa vietetään helkajuhlia laulukulkueineen.

Vakkajuhla tai Ukon vakat oli muinaissuomalainen, pakanallinen juhla, jossa palvottiin muinaissuomalaista ylijumalaa, Ukkoa. Juhlan tarkoituksena oli saada sadetta, joka edistäisi viljan kasvua. Juhlaan kuuluivat myös runsaat pidot ja juomingit. Vakkajuhlaa vietettiin kevätkylvöjen aikaan, joten se yhdistyi myöhemmin helluntaihin, jonka säistä ennustettiin kesän ilmoja.

Helluntai oli myös otollinen aika lemmentaikoihin ja puolison löytämiseen, sillä niihin aikoihin käytiin viitametsässä hakemassa vispilävarpuja. Varpuja kerättiin yleensä pareittain niin, että toinen poimi ja toinen satoi. Tästä tyttöjen ja poikien yhteisestä askareesta, joka on voinut johtaa seurusteluun, on saanut alkunsa myös ilmaisu ”vispilänkauppa.”

KESÄKUU

Kesäkuu on työkalenterissa kyntökuukausi. Se onkin saanut nimensä siitä, että kesannolla olleet pellot kynnettiin kesäkuussa. Ennen nykyaikaisia lannoitteita, peltoja piti pitää välillä kesannolla, eli niitä ei kynnetty tai kylvetty vaan ne kasvoivat heinää ja rikkaruohoja. Kesantovaihe rikastutti maaperää ja palautti siihen viljakasvien tarvitsemia ravintoaineita. Kesannolla olleen pellon kyntäminen oli raskasta ja hikistä puuhaa.

Kesäkuussa oli vanhan sanonnan mukaan ”kesä kerkeimmillään, nälkä närkeimmillään,” eli luonto oli kaunis, mutta edellisenä vuonna korjatut viljavarannot olivat melkein lopussa. Kesäkuu kuitenkin antoi lupauksen tulevasta ruuasta, sillä kylvetyt siemenet nousivat oraalle ja kasvoivat. Jotta vilja olisi kasvanut hyvin, toivottiin alkukesään sateita. Sanottiinkin, että kaikki mitä sataa ennen juhannusta sataa laariin eli jyväkaukaloon. Juhannuksen jälkeen ”satoi laarista pois,” sillä loppukesän sateet huonontavat satoa.

KESÄPÄIVÄNSEISAUS 21.6. JA JUHANNUS 24.6.

Keskikesän juhla juhannus osuu hyvin lähelle kesäpäivänseisausta, jolloin päivä on saavuttanut suurimman pituutensa ja alkaa siitä vähitellen lyhentyä. Monilla nykyisillä juhannusperinteillä onkin juurensa muinaisessa keskikesän juhlassa.

Juhannuksena oli tapana koristella tupa kullilla ja tuoreilla lehdillä. Lehmien sarviin kiinnitettiin kukkavihkoja ja koristeita. Juhannuskoristukset liittyivätkin paljolti karjanhoitoon. Rehevillä koristuksilla haluttiin edistää hyvää rehuvuotta, jotta karjalle olisi riittänyt syötävää koko talveksi.

Nykyään merkittävimpiä juhannusperinteitä on kokon polttaminen, mutta aikaisemmin Suomessa poltettiin kokkoja pääsiäisenä ja helluntain aikaan. 1900-luvun kuluessa juhannuskokkoperinne kuitenkin levisi koko maahan. Pääsiäiskokkoja poltetaan vielä nykyäänkin Pohjanmaalla.

Juhannuskokon palamisesta voitiin ennustaa tyttöjen naimaonnea. Jos pystyyn jäi palamattomia puita, se tarkoitti vanhaksipiiksi jäämistä. Muuten juhannus oli omistettu erilaisille lemmentaioille. Neidot yrittivät taikakeinon saada selville tulevan sulhasensa ja taata naimaonnen.

Juhannusyö oli utojen tapahtumien aikaa, jolloin henget ja haltiat olivat liikkeellä. Yliluonnollisiin tapahtumiin kuuluivat muun muassa sananjalan kukkiminen ja aarnivalkeat, joita saattoi juhannusöinä nähdä. Aarnivalkeat olivat sinisiä liekkejä, jotka nousivat maasta kun haltiat polttivat ruostetta aarteistaan. Maahan on aikojen saatossa kätkeyty aarteita suojaan vihollisilta, joten varmasti silloin tällöin löytyneet aarrekätköt ovat antaneet aiheen tarinoihin aarnivalkeista ja haltioista.

Sananjalan kukkiminen juhannusyönä oli vanhan kansan uskomus. Nykyään tiedämme, että sananjalka on itiökasvi, joka ei kuki koskaan. Ennen lehtevän kasvin kukkimattomuus selitettiin sillä, että sananjalka kukkii vain hetkisen juhannusyönä. Se, joka löysi kukkivan sananjalan ja sai haltuunsa sen siemenen, pystyi siemenen avulla tekemään kaikenlaisia voimallisia taikoja ja ihmeitä.

Juhannus oli siis vuoden kierrossa tärkeä taitekohta, minkä vuoksi siihen on yhdistetty paljon yliluonnollisia uskomuksia.

HEINÄKUU

Heinäkuu on sydänkesän kuukausi, jolloin nimen mukaisesti tehdään heinätoita. Heinäkuusta ei ennusteta tulevia säitä, mutta sateen ja poudan ennustaminen on silloin tärkeää. Heinä kuului niittää sateella ja koota poudalla, jolloin se oli kuivunut. Ennen vanhaan ei ollut säätiedotuksia, joten huomisen säätä tulkittiin ympäröivästä luonnosta. Heinäkuun merkkipäivätkin liittyvät heinätoiden ajoittamiseen.

Myös nimipäivistä ennakoitiin säätä. Naisien nimipäivinä pelättiin sadetta, koska naiset ovat niin kovia itkemään. Esimerkiksi naisten viikon 18.–24.7., jolloin nimipäiviään viettävät mm. Riikka, Saara, Marketta, Johanna, Leena, Olga ja Tiina, uskottiin olevan sateinen.

MARKETTA 20.7.

Marketan päivä on nykyään 20.7., mutta vanhem-

missa kalentereissa se on ollut 13.7. ”Marketta tulee harava kädessä.” Marketta on yhdistetty heinäaikaan, koska pyhällä Margareetalla oli kuvissa kädessään kolmipiikkinen atrain, jolla hän karkotti lohikäärmeeksi muuttunutta paholaista. Kansan silmissä atrain muuttui haravaksi, jolla niitetyjä heiniä koottiin. Suomalaisissa riimukalentereissa Marketan päivän kohdalla onkin merkitty haravan kuva.

JAAKKO 25.7.

Jaakko päättää naisten viikon ja aloittaa syyskesän. Tunnettu sanonta ”Jaakko heittää järveen kylmän kiven” tarkoittaa sitä, että Jaakon päivästä lähtien ajateltiin uimavesien alkavan kylmentyä. Jaakon päivän säästä ennakoitiin elonkorjuuajan säätä. Jos Jaakkona ei sada, tulee hyvä loppukesä.

UNIKEON PÄIVÄ 27.7.

Unikeon päivä on seitsemän nukkuvan marttyyrin muistopäivä. Nämä seitsemän unikekoa välttivät kristittyjen vainot nukahtamalla pariksi vuodeksi.

Unikeon päivänä pisimpään nukkuneesta tulee unikeko koko vuodeksi. Jos taas herää aikaisin, on virkeä koko vuoden.

MÄTÄKUU

Heinä-elokuun vaihteeseen 23.7.–23.8. sijoittuvan mätäkuun ajatellaan nykypäivänä olevan kuukausi, jolloin kaikki tuore mätänee helposti ja haavat alkavat herkästi mätää ja tulehtua. Uskomuksessa on jonkin verran perää, sillä mätäkuun lämpimissä oloissa bakteerit kasvavat hyvin.

Alun perin mätäkuu ei kuitenkaan ole tarkoittanut mätänemistä, vaan kyseessä on virheellinen lainasana. Saksassa kyseistä kuukautta kutsutaan *rodendageksi*, joka tarkoittaa koirankuukautta. Ruotsiin siitä on vääntynyt virheellisesti *rötmånad*, joka tarkoittaa mätäkuuta. Koirankuukausi on saanut nimensä Sirius- eli Koiratähdeltä, joka kuukauden aikana nousee taivaalle. Mätäkuun aikana kaiken elollisen uskottiin kuivuvan ja näivettyvän, mikä helteisenä ja paahteisena loppukesänä onkin varsin totta.

ELOKUU

Elokuu on nimensä mukaan elon- eli sadonkorjuun kuukausi. Silloin kylvettiin syysruis. Elokuussa saattaa öisin salamoida, vaikka ukkosen jyrinää ei kuulu. Ilmiön uskottiin parantavan viljasatoa, joten salamointia alettiin kutsua elosalamoiksi

LAURIN PÄIVÄ 10.8.

Laurin päivä oli tärkeä elokuun merkkipäivä, jolloin heinänteko lopetettiin ja ryhdyttiin elonkorjuuseen. Samana päivänä voitiin aloittaa rukiin syyskylvöt. Laurin päivästä alkoi hallanvaara ja syksy ryhtyi tekemään tuloaan. Tosin, jos Laurin päivänä oli kaunis sää, uskottiin sitä riittävän pidempäänkin syksyyn.

Nimensä Laurin päivä on saanut pyhältä Laurentiukselta, joka oli yksi keskiajan suosituimpia pyhimyksiä.

PÄRTTYLIN PÄIVÄ 24.8.

Pyhän Bartholomeuksen päivä muuttui suomalaisessa suussa Pärtylin päiväksi. Pärtylin päivä on kansanperinteessä tärkeä vuoden jakaja, sillä se oli syksyn ensimmäinen päivä. Siihen mennessä piti saada syyskylvöt suoritettua ja pellavat korjattua. Pärtylin päivästä alkoi linnustuskausi, ja muuttolinnut ryhtyivät tekemään lähtöä.

Monelle tuttu ilmaus intiaanikesä, eli lämmin kesäinen jakso syksyllä, on aikaisemmin ollut nimeltään Pärtylin pikkukesä.

SYYSKUU

Syyskuu on nimensä mukaan syksyn alku. Syyskuun aikana saatiin viimeinenkin sato korjattua ja aloitettiin syyskynnöt. Kun vilja oli leikattu pelloilta, piti maa kääntää, eli kyntää, seuraavan vuoden kylvöjä varten. Syyskuussa myös nostettiin maasta erilaiset juurikasvit kuten perunat, lantut ja nauriit.

SYYSPÄIVÄNTASAUUS JA ALEKSANTERIN PÄIVÄ 11.9

Syyskuun 22. tai 23. päivä on syyspäiväntasaus, jolloin yö ja päivä ovat yhtä pitkiä. Syyspäiväntasauksen jälkeen yöt pidentyvät ja päivät lyhentyvät, kunnes vuoden pisin yö saavutetaan joulukuisen talvipäivän seisauksen aikaan.

Ennen vanhaan syyspäiväntasausta kuitenkin vietettiin Aleksanterin päivänä 11.9 eli yli

kymmenen päivää aikaisemmin kuin nyt. Tämä johtui siitä, että aikaisemmin käytössä ollut juliaaninen kalenteri oli epätarkempi kuin nykyinen gregoriaaninen kalenterimme. Kun kalenteri uudistettiin ja otettiin käyttöön gregoriaanien kalenteri, hypättiin kymmenen päivän yli ja syyspäiväntasauskien siirtyi oikealle paikalleen.

Aleksanterin päivä on saanut nimensä venäläisen ruhtinaan ja pyhimyksen Aleksanteri Nevskin mukaan. Sinä päivänä myös juhlittiin Venäjän keisareita, sillä Suomi oli osa Venäjää 1809-1917. Päivää on kutsuttu myös silmäinkirkastuspäiväksi, sillä syyspäiväntasausten aikaan käsityöläiset ottivat käyttöön keinovalon. Kesällä riitti valoisaa työskentelyaikaa varhaisesta aamusta pitkälle iltaan, mutta syyspäiväntasausten aikaan valoisa aika oli jo lyhentynyt niin paljon, että työskentelyssä tarvittiin kynttilöiden ja lamppujen apua. Silmäinkirkastusjuhlat tunnetaan mm. vanhojen puuseppien keskuudessa myös hyvänä syynä juhlia ja ottaa silmäinkirkastusta pullosta.

MIKKELINPÄIVÄ 29.9.

Mikkelinpäivä on arkkienkeli Mikaelin muistopäivä ja vuoden tärkein syysjuhla, johon mennessä sato piti olla korjattuna. ”Mikkelistä akat tupaan ja perunat kellariin,” eli naiset aloittivat sisällä tehtävät puhdetyöt ja sadon antimet oli korjattu talteen.

Myös karjanhoidon kannalta mikkelinpäivä oli tärkeä merkkipäivä, sillä se lopetti kesäisen laidunkauden. Mikkelinä lehmät ja lampaat vietiin takaisin navettaan ja niitä pyrittiin suojaamaan moninaisin taikakonstein. Erityisen tärkeä tapa oli mikkelin pässin teurastaminen ja syöminen. Osia pässistä saatettiin myös viedä uhripuun juurelle tai sen luut voitiin piilottaa lammaskarsinaan antamaan lammasonnea tulevalle vuodelle.

Mikkeli myös aloitti palkollisten vuotuisen lomaviikon eli friiviikon. Silloin palvelusväki pääsi viikoksi lomille, käymään kotitiloillaan tai sukulaisien luona. Friiviikon jälkeen saattoi palvelija myös sanoa sopimuksensa irti ja vaihtaa työpaikkaa. Käytännössä viikon aikana oli hankittava uusi pesti, jos halusi vaihtaa työpaikkaa eli taloa.

LOKAKUU

Lokakuu on nimensä mukaan lokainen ja vetinen syysateiden kuukausi. Lokakuussa ennustettiin tulevan talven säitä. Jos oli kylmää jo lokakuussa, niin talvi oli lauha. Lokakuun talvea ei otettu vielä tosissaan, vaan pakkasten ja lumien uskottiin vielä sulavan.

Lokakuussa tarkkailtiin erityisesti vesien jääytymistä ja lehtien putoamista puista. Mitä aikaisemmin lehdet lähtivät ja jäät tulivat, sitä varhemmin uskottiin myös kevään koittavan. Myös pihlajia katseltiin kiinnostuneina, sillä sanonnan mukaan pihlaja ei kanna kahta takkaa. Eli jos on syksyllä paljon marjoja, tulee vähäluminen talvi.

TALVIPÄIVÄ 14.10. JA TALVIYÖT

Kesän ja syksyn raja oli vanhan kansan mielissä horjuva, mutta syksyn ja talven raja melkoisen tarkka. Talvipäivä ja huhtikuun suvipäivä jakoivat vuoden talvi- ja kesäpuoliskoon. Talven työt poikkisivat paljon kesäkauden puuhista, sillä maan jäädyttyä ja ilmojen kylmettyä siirryttiin työskentelemään enemmän sisätiloissa. Toisaalta talvella myös lähettiin peltoja kauemmas puunhakkuuseen ja metsästämään.

Talvipäivän tienoilla ovat kolme talviyötä, joista ennustettiin talven säätä.

KEKRI

Nykyään kekriä vietetään useimmiten pyhäinpäivänä 1. marraskuuta, mutta aikaisemmin kekri on ollut liikkuva juhla, joka on sijoittunut Mikkelin päivän ja pyhäinpäivän väliin lokakuulle. Kekri oli vuoden viimeinen päivä ja tärkeä sadonkorjuujuhla, jolloin nautittiin maan antimista. Jokainen talo piti kekrijuhlan omaan tahtiinsa riippuen siitä, milloin syystyöt saatiin valmiiksi. Käymällä vieraisilla naapurissa saattoi siis juhlia kekriä monta päivää peräkkäin!

Kekri-sanana alkuperästä tai merkityksestä ei ole tarkkaa tietoa. Kekri mainitaan Mikael Agricolan Psalmtarin alkupuheessa karjan jumalaksi. Kekriin liittyy monia karjan menestymiseen liittyviä perinteitä. Silloin esimerkiksi syötiin erityinen kekriilmas. Lisäksi kekri on voinut tarkoittaa viimeistä, sillä se oli vuoden viimeinen päivä. Kekrinä kisaillessa viimeiseksi jäänyt nimettiin kekriksi tai köyriksi. Jos nousi viimeisenä sängystä tai hävisi

juoksukisassa, oli koko seuraavan vuoden köyrinä ja viimeisenä. Tytöillä tuli olla merkiksi ahkeruudesta kolme pellavavyyhtiä langaksi kehrättyinä.

Kekri oli vuoden viimeisenä päivänä otollinen säiden ennustamiseen ja muutekin erilaisten enteiden ottamiseen ja taikojen tekemiseen. Monet ennen kekriin kuuluneet tavat, kuten tinojen valaminen, ovatkin siirtyneet nykyiseen vuoden vaihteeseen.

Kohtaloa voitiin ennustaa myös piilottamalla yhdeksän kahvikupin alle erilaisia esineitä, jotka symboloivat eri asioita. Kuppeja nostamalla saatiin tietää tulevan vuoden tapahtumia. Esimerkiksi punaisen langan saanut kohtasi iloa, musta lanka tarkoitti surua, avain merkitsi emännystä, kihlasormus häitä ja tutti lapsen syntymää. Ikäviäkin ennusmerkkejä oli: puutikku esitti arkkua ja merkitsi kuolemaa.

Kekrin perinteisiin kuuluivat myös kekripukit, keyrimöröt ja keyrittäret. Kekri houkutteli koloistaan naamioituneita kummajaisia, jotka kuljivat talosta taloon ja vaativat kestitystä. Jos vieraanvaraa ei pikaisesti tarjottu, saattoivat kulkijat uhata uunin rikkomisella. Soppu säilyi useimmiten viinaryypyn, kahvin tai ruuan voimin, ja saattoivatpa tyytyväiset kiertäjät ilahduttaa talonväkeä leikeillä ja tanssillakin. Kekripukit olivat tavallisesti pitäjän nuoria miehiä ja naisia, jotka pukeutuivat kummallisesti esimerkiksi nurin päin käännettyihin turkiksiin, joista roikkui kaikenlaisia kapineita.

Kristinuskon myötä kekri yhdistettiin pyhäinpäivään, joten juhlaan kuuluivat myös vainajiin liittyvät perinteet. Kekrinä uskottiin vainajien, haltijoiden tai pyhien miesten olevan liikkeellä. Heitä varten lämmitettiin sauna. Talon väki odotti normaalin kylpemisajan ennen kuin itse meni saunomaan. Sillä aikaa, kun väki saunoi, saattoivat vieraat viipyä emännän heitä varten kattaman pöydän ääressä. Tässä vaiheessa pyhien miesten ajateltiin poistuvan tyytyväisinä. Ruoka saatettiin jättää myös koko yöksi pöytään, jotta tuonpuoleisesta saapuvilla vierailijoilla olisi mahdollisuus nauttia talon antimista.

JAKOAIKA

Kekrin jälkeen vietettiin erityistä jakoaikaa. Jakoaika oli noin 12 päivän jakso, joka aikaisemmin ei kuulunut mihinkään kuukauteen. Sillä tasoitettiin

Kekrinä valmistettiin sauna pyhille miehille.
Didrichsenin taidemuseo, Stina Ericsson

kuukalenterin ja aurinkokalenterin välistä eroa. Ennen kristinuskon omaksumista Suomessa käytettiin kuukalenteria, joka seurasi luonnollisia kuun vaiheita. Kaksitoista kuukautta on noin 12 päivää vuotta lyhyempi aika, joten tarvittiin jako aika joka tasoitti auringon ja kuun eron.

Koska jakoaika ei kuulunut mihinkään kuu-kauteen, se oli erityisen mystinen ja maaginen aika. Jakoaikana ei sopinut tehdä arkisia töitä, koska siitä seurasi huonoa onnea. Tuonpuoleinen ja yliluonnollinen oli silloin lähellä, joten piti liikkua hiljaa ja välttää kaikenlaista remuamista. Jakoaika oli maaseudulla luonnollista loma-aikaa, edellisen vuoden työt oli saatu päätökseen ja tulevia ei vielä aloitettu.

Jakoaika oli sopivaa ennustamiseen ja taikojen tekemiseen. Silloin elettiin vuosien välissä, ajassa, joka oli tavallisen ajan ja vuoden kierron vastakohta tai jonkinlainen pienoisversio siitä. Uskottiin, että jokainen jakoajan päivä vastasi seuraavan vuoden kuukautta, joten niiden perusteella pystyi ennustamaan koko seuraavan vuoden sään.

Jakoajan päätteeksi vietettiin vuoden alkajaisia ja aloitettiin seuraava vuodenvieritys.